

---

*В. Й. Борисенко,  
доктор історичних наук, професор,  
завідувач кафедри історії України НПУ імені М. П. Драгоманова*

## **СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСОРА Б. І. АНДРУСИШИНА ЯК ВИДАТНОГО ВЧЕНОГО-ІСТОРИКА І ГРОМАДСЬКОГО ДІЯЧА \***

Наше знайомство з ювіляром почалося ще в минулому сторіччі. Працюючи в Інституті історії АН УРСР, я на початку весни 1990 р. отримав пропозицію від ректорату Київського педагогічного інституту ім. М. О. Горького очолити плановану кафедру історії України. У рішенні ректорату конкретно зазначалося “відкрити 2 квітня 1990 р. загальноінститутську кафедру історії України”.

Прибувши на історичний факультет, я застав інтенсивну роботу. Під кафедру вже було виділено приміщення, виносилися старі й заносилися нові меблі, велися інші роботи. Ініціатором цих робіт став молодий викладач кафедри історії СРСР і УРСР Богдан Андрусишин. Він та Дмитро Балан, одні з усього складу кафедри, виявили готовність перейти на нову кафедру і віддати свої знання та сили організації викладання історії України. Богдан Іванович виявився національно підготовленим педагогом, у чому першорядну роль зіграло домашнє виховання, патріотичні настрої близьких, рідних, знайомих односельців з с. Хоростець Тернопільської області.

Патріотична позиція Богдана Івановича поглиблювалася і шліфувалася в студентські роки на історичному факультеті нашого університету, у досить непростій обстановці. Незважаючи на адміністративний тиск зверху, клімат на той час в інституті був досить лояльним. Ні ректорат (ректор М. І. Шкіль), ні декан (І. Х. Ганжа) за зовнішньою покірністю авторитарній системі не вдавалися до заборонних, а тим більше репресивних дій щодо авторських студентів і викладачів. Це дозволяло окремим з них, у тому числі й Богдану Андрусишину, під виглядом критики буржуазно-націоналістичної історіографії знайомити студентів з творами М. С. Грушевського, Н. Полонської-Василенко, Д. Дорошенка, М. І. Костомарова та інших видатних вчених. Богдан Іванович став незамінним помічником завідувача кафедри В. Й. Борисенка у підборі викладачів. Тим більше, що на той час більшість викладачів вузів, працівників наукових чи інших ідеологічних установ становили випускники кафедр історії КПРС, які не знали, а частина з них і не хотіла знати, цивільної історії. Особливо історії України, яка

---

\* Матеріали опубліковано в: Богдан Іванович Андрусишин : біобібліографічний покажчик до 60-річчя від дня народження і 45-річчя педагогічної і наукової діяльності / М-во освіти і науки України; Нац. пед. ун-т імені М.П. Драгоманова, Факультет політології та права ; упоряд. Н.І. Тарасова, Т. М. Галенко. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. 221 с., портрети. – (Серія: “Вчені НПУ імені М. П. Драгоманова”).

---

розглядалася ними як основа українського націоналізму. Бували непоодинокі спроби протягнути неприйнятні для нової історичної науки ідеї, а то й концепції.

Богдан Іванович найкраще проявив себе в тяжкий період професійного становлення кафедри. Ми відмовилися від заялжених постулатів радянської історичної науки і зіштовхнулися з проблемою відсутності необхідної кількості об'єктивних праць з історії України, наявності дилетантських суджень, які просто дискредитували її в очах читача. У нас постало найгостріше завдання вберегти студентів від таких антинаукових праць.

Богдан Іванович очолив групу викладачів по підборі серйозної літератури з історії України пореволюційного періоду. Наголос робився на нові видання Інституту історії України, де наприкінці 80-х років ХХ ст. почалося активне переосмислення вітчизняної минувшини з наступними публікаціями нових ідей і наукових розробок. Широко використовувалися новаторські думки таких вчених з новітнім мисленням, як С. Кульчицький, Ю. Терещенко, Г. Касьянов, О. Реєнт та інші.

Одночасно з цим Богдан Іванович захоплено працював над завершенням кандидатської дисертації “Наркомпраці України та його діяльність (листопад 1918 – серпень 1919 рр.)”, що з нових позицій висвітлювала цю непросту сторінку історії України. Фактично, це була новаторська робота, яка на дисертаційному рівні започаткувала перегляд раніше фальсифікованих проблем історії України.

Успішний захист у 1990 р. кандидатської дисертації додавив Богдану Івановичу впевненості в собі й додаткового завзяття в роботі. Одним з перших молодий кандидат історичних наук широко використав у практичній роботі з студентами відповідні праці з історії України, зібрав масу газетних публікацій, вживав ті позитивні знання, що одержав в інституті. Фактично він задав тон у навчанні студентів історії України пореволюційного періоду з нових, патріотично-українських позицій. Йому належить велика заслуга у створенні кафедрою першої в педагогічних вузах України “Робочої програми навчального курсу “Історія України” /К.,1990/, яка стала зразком для усіх кафедр історії України педагогічних вузів. Її основні положення лягли в основу профільної для кафедри навчальної дисципліни для всіх факультетів інституту. За її зразком почалося створення таких програм і в інших вузах України.

Одночасно з навчально-виховною роботою Богдан Іванович був у гущі буремних суспільно-політичних подій 1990–1991 рр. Він переймався турботами студентської молоді, надавав розважливості й одночасно патріотичної спрямованості її бурхливій реакції на революційні події в Україні та в СРСР у цілому. Часто Богдана Івановича можна було бачити на

---

чолі студентських колон, що прямували під патріотичними гаслами то на Хрещатик, то до Верховної Ради України. Завдяки йому та іншим нашим викладачам вдалося уникнути стихійних неконструктивних виступів студентів історичного факультету, спрямувати їх надмірну молодецьку енергію у продуктивне русло.

Єдність поглядів молодого викладача і прагнень студентів знайшла свій вираз і в навчальному процесі. Богдан Іванович у захоплюючій манері та з науковою ґрунтовністю доводив давню тяглість української державності, показував незнищенність прагнень українців до свободи і незалежності, їх багатющу духовну скарбницю. Особлива увага зверталася на висвітлення подій Української революції 1917–1921 рр., які особливо цікавили студентів своєю складністю, заплутаністю та героїко-трагічністю.

Під впливом Богдана Івановича студенти поступово сприймали сторінки вітчизняної історії та переймалися їх змістом. Тому не була несподіваною поява на другому поверсі історичного факультету першої в інституті студентської газети з національним гімном “Ще не вмерла Україна”. Також вперше в інституті тема про Центральну Раду розглядалася при вивішеному студентами на дошці жовто-блакитному прапорі з тризубом. Такі дії студентів стали знаковими явищами, які свідчили про їх масовий перехід на патріотичні позиції, що відповідно стимулювало викладачів кафедри на поглиблений пошук нових шляхів і можливостей для викладання вітчизняної історії.

У науково-методичній діяльності Богдана Івановича це знайшло реальне втілення на сторінках кафедральної програми з історії України 1992 р. У відповідних розділах програми автор суттєво поглибив розгляд проблем 1900–1939 рр., частково випередив істориків-науковців у цьому плані. Зокрема, характерною особливістю його матеріалів стала чітка державницька позиція, показ зародження і розвитку руху ОУН, УПА на західноукраїнських та інших українських землях як вираз тягlosti державницьких традицій в Україні, незнищенності віковичного прагнення українців до свободи і незалежності. Закладені Богданом Івановичем основи викладання українського національно-визвольного руху ХХ ст. стали набутокм всієї вищої школи України і успішно впроваджуються новими поколіннями істориків й сьогодні у навчально-виховний процес усіх вузів і середніх навчальних закладів нашої країни.

Богдан Іванович з самого початку своєї науково-педагогічної роботи формувався як один з лідерів у дослідженні історії періоду Української революції. Його невтомна праця вже незабаром дала свої результати у вигляді багатьох публікацій, що отримали широке визнання як наукової, так і викладацької громадськості.

---

У непрості часи формування кафедри історії України, визначення напрямку і змісту її роботи, великого психологічного напруження, Богдан Іванович виявився вкрай необхідним. Його весела вдача, товаристська і доброзичливість стали тим осередком, яке дозволило знімати напруженість, консолідувати кафедру у виконанні складних завдань. Він став незамінним ведучим на наших скромних кафедральних вечірках, сипав анекдотами і жартами, задавав тон веселощам. Виступав заспівувачем багатьох пісень, особливо запам'яталися виконувані ним стрілецькі пісні, які для багатьох членів кафедри були невідомі чи маловідомі. Ми розучували і часто співали їх та гімн “Ще не вмерла Україна”, що викликало великий подив слухачів за вікнами факультету. Під ними збиралися юрби зацікавлених людей і перепитували одні в одних “що, це за хорова капела, виступає там, який її повний репертуар?”. Можна було почути відповідь, що тут зібралися націоналісти й таким чином пропагують свої ідеї не тільки серед студентів, але й людей на вулиці. Приміщення історичного факультету на вул. Освіти 6, перетворилися на своєрідний політичний клуб. І кого тільки не було в ньому. Крім наших викладачів і студентів у ньому юрилися студенти КІСІ, інших близьких ВУЗІВ, технікума залізничного транспорту, дорослі інтелігенти Києва. Зав'язувалися жваві дискусії.

І тут Богдан Іванович проявляв себе з усією своєю яскравістю і пристрасстю. Доводив, переконував, агітував за право України на своє державне і культурно-національне життя. Любо було просто дивитись, і одночасно брати участь всією кафедрою у всіх цих діях, на запальність і глибоку патріотичну переконливість молодого викладача. Його вміння запалити присутніх українським патріотичним духом, необхідністю не вичікувати, а активно діяти з використанням усіх допустимих форм протидії комуністичному режиму. Характерно, що при цьому Богдан Іванович виступав поборником демократичних методів протидії владі, рішуче зупиняв прояви анархізму, що часто загрожувало взяти верх, особливо, у молодіжному середовищі.

Українські патріотичні ідеї не просто приживалися у свідомості громадян, але їх життєвість багато в чому залежала від нашої переконливості та наполегливості. Працюючи й на інших факультетах, викладачі кафедри історії України вели свій нормативний курс саме з національних позицій. Особливий успіх у цьому мав Богдан Іванович на дефектологічному факультеті. На ньому він знайшов повну підтримку тодішнього декана факультету Івана Пантелеймоновича Колесника, провідного фахівця у своїй дисципліні та явного патріота України. Саме з ініціативи Богдана Івановича та підтримки Івана Пантелеймоновича на дефектологічному факультеті вперше в університеті був введений державний іспит з історії України, що

---

відчутно підняло престиж профільної дисципліни кафедри й на інших факультетах. Велику увагу історії України приділяли тодішні декан фізико-математичного факультету Г. П. Грищенко і природничо-географічного факультету Б. К. Гришко-Багменко.

Це стало можливим тільки тому, що студенти неісторичних факультетів уже тривалий час навчалися за окремою “Робочою програмою курсу “Історія України” для студентів усіх спеціальностей, крім спеціальності “Історія країни”, одним з співавторів якої виступав і Богдан Іванович. Її особливість полягала у максимальному наближенні до спеціальностей неісторичних факультетів, у чому автори справедливо вбачали її успіх. Такий підхід повністю виправдав себе і сприяв популяризації на них історії України.

За своїм характером Богдан Іванович особистість творча, здатна як до виявлення, обґрунтування, так і розробки нових ідей та теорій. Пригадую, якось у невимушеній бесіді ми завели розмову про рідне село Богдана Івановича Хоростець і почали вивчати походження його назви. Згадали про українські божества, населені пункти України з коренем “хор”, заглибилися в докиївський період, пригадали відповідні європейські аналоги. Після серйозної дослідницької роботи прийшли до висновку про безпосередній етнічний зв’язок праукраїнської людності західноукраїнських земель з літописними племенами білих хорватів. Звідси потягли ниточку про участь давньоукраїнських племен у створенні Хорватської держави, а відповідно й про генетичний зв’язок українців і хорватів. У наше обґрунтування цієї теорії логічно впліталось розшифрування грецького етноніму хорвати від топоніму хора (певна територія, сільська округа). Тобто, виходило, що хорвати - це жителі певної території, округи, країни, а оскільки вони локалізувалися давніми літописами на Прикарпатті, то відповідно, відносилися до праукраїнського етносу, як одна з його гілок. Ці наші роздуми лягли в основу спільної публікації, яка стала першою ластівкою наукового вирішення складної проблеми етногенезу українців та їх місця в європейській історії.

З такою ж наполегливістю поставився Богдан Іванович і до підготовки та видання збірника документів під назвою “отець Павло Олійник. Зошити” (Київ, 1995 р.), де відновив історичну справедливість до особи простого сільського священика, який добросовісно виконував свої пастирські обов’язки щодо мирян. А за це зазнав, як і багато його однодумців, переслідувань і репресій від радянської влади. Його ім’я тривалий час було заборонено навіть згадувати, не кажучи вже про дослідження пастирської діяльності священнослужителя. Однак, пам’ять про нього надійно зберігали односельці та переховуванні від влади його щоденні записки. І тільки завдяки ініціативній та дослідницькій праці Богдана Івановича вітчизняна

---

історія поповнилася ще одним іменем людини, яка свято виконувала свій обов'язок, користувалася повним довір'ям і любов'ю мирян.

Взагалі, будучи релігійною людиною, Богдан Іванович не випадково звернувся до конфесійної тематики. Саме завдячуючи йому, в наших вузах з'явився один з перших в Україні посібник під назвою "Церква в Українській державі 1917–1920 рр. (Доба Директорії УНР)" (К., 1997), в якому з нових позицій розглядалися релігійні проблеми. Характерною особливістю посібника стала тісна ув'язка конфесійних проблем з проблемами політичними і оскільки Богдан Іванович був спеціалістом по досліджуваному періоду, то й праця вийшла ґрунтовною і цікавою. Вона й на сьогодні активно використовується не тільки на кафедрі, а взагалі в усіх вузах України, тим самим примножуючи авторитет нашого університету.

Одночасно з навчально-виховною і науковою роботою Богдан Іванович працював над докторською дисертацією. Для її завершення ми дали йому цільове направлення в докторантуру Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Консультантом дисертанта був призначений член-кор. НАН України П. С. Сохань. Перебування Богдана Івановича в докторантурі академічного наукового інституту відкрило перед ним ширші можливості для доступу до джерел, до багатьох заборонених чи малодоступних на той час праць зарубіжних істориків, політичних і державних діячів України досліджуваного періоду. Головним результатом цієї кількарічної виснажливої роботи став успішний захист Богданом Івановичем у 1997 р. докторської дисертації "Робітнича політика українських урядів 1917–1920 рр.". Всі опоненти відзначали високий рівень дисертації, її сміливий характер і новизну. З захистом докторської дисертації Богдан Іванович закріпився як один з визнаних лідерів історичної науки, що відкрив і затвердив нові напрямки її дослідження. Загальноновизнаний авторитет Богдана Івановича виявився і у присудженні йому звання професора й Академіка Української академії історичних наук (1999 р.).

Вже в такому стані Богдан Іванович продовжує приділяти велику увагу роботі з студентами, особливо з сільської місцевості, підготовці їх до майбутньої вчительської діяльності. Він організовує й сам проводить екскурсії студентів в різні музеї Києва, зустріч з цікавими людьми, турбується про забезпечення їх навчальною літературою. З невеличкого тиражу підготовленої і виданої нами хрестоматії з історії України для сьомого класу, більшість книг отримали наші студенти, за що вони були дуже вдячні.

Перейшовши на інші факультети, Богдан Іванович не втрачає зв'язків ні з його рідною кафедрою, ні з історичною наукою. Кафедра історії України

---

факультету історичної освіти глибоко шанує Богдана Івановича за його внесок як в її становлення, так і в підготовку вчителів історії, зберігає і примножує його науково-методичні здобутки. Він є співавтором комплексу “Історія України. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки бакалаврів, спеціалістів та магістрів” (К., 2008 р.) та інших праць. У 2016 р. побачило світ друге видання посібника для 6-8 класів середньої школи з історії України за його та В. Й. Борисенка авторством.

Можна тільки побажати шановному ювіляру, професору Богдану Івановичу Андрусишину такого ж професійного завзяття як і в попередні роки. Подальшого злету наукової думки і мудрості керівника науково-педагогічного колективу.

*В. М. Даниленко,  
доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,  
завідувач відділу історії України другої половини ХХ століття  
Інституту історії України НАН України,  
заслужений діяч науки і техніки України*

## **ПРОБЛЕМИ ПРОДУКУВАННЯ Й ТРАНСЛЯЦІЇ ІСТОРИЧНИХ ЗНАНЬ**

Соціально-економічні, політичні та культурно-духовні зміни, які відбулися в Україні протягом останніх 30-ти років, корінним чином вплинув на стан історичної науки. По-перше, різко актуалізувався суспільний інтерес до історичних знань. По-друге, в самому процесі історіописання відбулися корінні зміни. Переглянуто його фундаментальні основи. На місце моністичного прийшли плюралістичні підходи.

Змістовою ознакою сучасного історіографічного процесу є персоніфікація подій і явищ нашого минулого. Багато постатей української історії повертаються на її сторінки, в суспільну свідомість, місце і роль інших переосмислюється, чимало з них ще не отримали визначених оцінок. Україна до цих пір не має Національного біографічного словника, який є в більшості цивілізованих країн і становить візитну картку країни, є свого роду атрибутом державності. Велику історію має, зокрема, польський біографічний словник. Понад 20 років в Національній академії наук України функціонує Інститут біографічних досліджень, що нагромадив колосальний емпіричний матеріал, розробив питання методології і методики, але у влади, на жаль, бракує чи то грошей, чи то інтересу до завершення цього проекту. Між тим, за межами історичного поля, історичної пам'яті українського